

מאורות תורת המשפט

תשובות אקטואליות בדיני ממונות

אבישי נתן מייטליס

ד' באדר תשע"ז נשלח ז' ניסן מדי שבועיים, להצטרפות: meorothamishpat@gmail.com גליון מספר 50

אם יכול לגבות חוב שכבר מחל בליבו

המקרה:

לאחר תקופה ארוכה שבה תבע שכיר מן המעסיק שלו לשלם לו את שכרו, הבין השכיר את גודל המצוקה הכלכלית של המעסיק וחדל מלפנות אליו.

כעבור שנה, גילה השכיר שהמעסיק שלו התאושש, וחידש את הפנייה אליו ותבע את שכרו.

טענת המעסיק: אכן הוא מודה לתביעה הממונית, אולם שמע שהשכיר אמר למכר משותף שהוא חס ומרחם על המעסיק בשל מצבו ואינו רואה אפשרות שהוא ישיב לו את חובו, והסיק מכך שהוא כבר מחל לו על חובו, כך שכעת אין לו שום חוב כלפיו.

טענת השכיר: אומנם מרוב תסכול הוא מחל למעסיק על החוב כשהבין את גודל מצוקתו, אבל עתה משהתאושש, חוזר הוא לתבוע את שחייב לו.

תשובה

המעסיק חייב לשלם לשכיר את שחייב לו, משלושה טעמים;

מחילה בליבו אינה מחילה לרוב הפוסקים. ואף במה שאמר בשפתיו למכר שלו, אין לראות יאוש ומחילה על עצם החוב אלא יאוש מתביעת החוב. אכן, לו היה אומר למעסיק ישירות שמוחל לו, היה פטור המעסיק מלשלם בהיותו מוחזק, אף אם היתה אמירה זו בדרך כעס.

המחילה התבססה על כך שסבר שאין לו עוד אפשרות לגבות את המגיע לו בדין, ולא שיער שבעבור זמן יוכל לקבל את כספו, ולכך הוי מחילה בטעות.

פסקינן שאין יאוש מחוב. אמנם ישנה מחלוקת בדבר, אבל בנידון דידן לא יוכל להחזיק מכח 'קים לי'.

אולם, אם הנושה אומר בגמירות דעת גמורה כמחילה 'איני רוצה לראות את הכסף', 'כפרת עוונות' או לשון דומה – לא יוכל לגבות את הכסף אף לו יציע לו בעל חובו, וצריך להודיע לו שחובו מחול, ורק אם החייב ירצה לתת לו, יוכל לקחת את הכסף. כמו כן, אם התברר שחייב לו סכום גדול בהרבה ממה שסבר, יוכל לחזור ולגבותו.

נמוקי הדין

מחילה אם צריכה קניין

קיימא לן שלכל הקניינים וההעברות של בעלות ממונית נדרש מעשה קניין. אולם בדין מחילה על חוב שיש לו ביד חברו, מצאנו מחלוקת אם מועילה המחילה ללא כל מעשה קניין.

התוס' בב"מ בדף קיב. בד"ה 'חוזר עליו' ובסנהדרין בדף ו. בד"ה 'צריכה קניין' הביאו ארבע ראיות לכך, שמחילה לא צריכה קניין.

א. הגמ' בב"מ שם אמרה לגבי שכיר שבעל הבית המחיה אצל חנווני ואצל שולחני, שבעל הבית אינו עובר עליו על בל תלין, ונחלקו בגמ' אם יכול לחזור ולתבוע את בעל הבית בכל מקרה של

בעיה. הסיקו תוס' שוודאי מדובר שלא היה קניין על כך שהחוב עובר לחנווני, שכן לו היה קניין לפטור את בעל הבית וודאי לא יוכל לחזור אליו. על כורחך שהמחלוקת נסבה במציאות שלא היה קניין מצד הפועל שפוטר את בעל הבית מאחריותו, ובכגון זה סבר רב ששת שלא חוזר על בעל הבית.

ב. הגמ' בקידושין בדף טז. אמרה לגבי שחרור עבד עברי: 'שטר למה לי, לימא ליה באפי תרי זיל, א"נ באפי בי דינא זיל'. הרי שמהני למחול אף בלא קניין. אמנם ניתן היה לדייק מדין זה כי צריכה המחילה להאמר בפני עדים, אלא שהר"ן שם כתב שלא דרשו עדים אלא כדי שלא יכחישו את מחילתו. הרי שלעצם חלות המחילה לא דרושים אף עדים. וכן פסק להדיא הרמ"א בס"י רמא סע' ב.

אך התוס' בקידושין שם כתבו שניתן לדחות הוכחה זו, 'דכיון שהוא מוחזק בגופו, אין לך קניין גדול מזה'.

ג. הגמ' בכתובות בדף קד. אמרה שאלמנה שלא תבעה כתובה עשרים וחמש שנה, אמרינן שמחלה כתובתה, אף שלא היה קניין על כך ולא דיברה כלום. הרי שמחילה בלב הוי מחילה, אף דנקיט שטרא.

אך בשו"ת יבי"א ח"ג חו"מ ס"ג אות יב הביא לדחות ראייה זו עפ"י הנימוק"י בב"ב בדף קלב גבי המחלק נכסיו לבניו ואשתו שותקת, דאבדה כתובתה: 'ודרכים אלו קולי כתובה נינהו, דאפי' לא מחלה בהדיא אמרינן דכמי שמחלה בהדיא דמי. משא"כ בבעל חוב עד דמחיל בהדיא לא הוי מחילה, משום דעבד ליה נייחא למיתן ליה מעותיו'. וא"כ ה"נ באלמנה שלא תבעה כתובתה כ"ה שנים, מקולי כתובה שנו כאן, דהוי מחילה ע"י שתיקתה, ואין בכך ללמד על כל שתיקה שתהיה כמחילה.

ד. הגמ' בב"ק בדף לה: דנה בדין טענו בחיטין והודה בשעורים, ואמרו כי בשל כך שלא תבעו שעורים הרי מחל לו עליהם, אף שלא היה כל קניין על כך.

מאידך גיסא, הקשו התוס' שם מדברי הגמ' בסנהדרין בדף ו. שפשרה צריכה קניין משני הצדדים, הרי שאף הצד שאם יפסיד יידרש למחול על זכותו בשל הפשרה צריך לעשות קניין. הרי לן, שמחילה צריכה קניין. ותירצו התוס': 'מחילה שעל ידי פשרה, אף על פי שיודע מה מוחל דומה למחילה בטעות, לפי שמוחל על פי עצתם של דינין שהשיאו אותו למחול, לפיכך צריך לאלם הדבר ע"י קניין'. וכ"כ הנימוקי יוסף בב"מ בדף נח: שצריך קניין רק בגלל שישוד המחילה לא נעשתה מכח רצונו החופשי אלא על סמך סברת הדיינים, ובסתם מחילה אין צריך קניין.

כן פסקו הרמב"ם בהלכות מכירה פרק ה הלכה יא והשו"ע בס"י יב סע' ח: 'מחילה, אינה צריכה קניין'. וכן פסקו מרן השו"ע והרמ"א בס"י רמא סע' ב: 'מחל לחבירו חוב שיש לו עליו, או נתן לו הפקדון שהיה מופקד אצלו, הרי זה מתנה הנקנית בדברים בלבד. הגה: ויש אומרים אפילו היה לו שטר או משכון עליו, אפילו הכי הוי מחילתו מחילה בדברים בעלמא'.

נותר לנו לבאר מדוע מועילה המחילה ללא כל פעולת קניין.

יסוד חלות המחילה – סילוק או הקנאה

המחנה אפרים הלכות זכיה מההפקר סימן יא חקר אם מחילה הינה סילוק או הקנאה, כלומר האם די שהמוחל יסתלק מהממון שהוא זכאי לו ומהזיקה המשפטית שבידו, או שהוא צריך להקנות את הזכות הממונית לזה שחייב לו. והוכיח כי זו מחלוקת ראשונים. ושתי נפק"מ נאמרו לחקירה זו;

א. האם יכול למחול בעל כורחו של הלווה. על מנת להקנות לו את הזכות הממונית, צריך לרצונו ולדעתו, שכן בתהליך ההקנאה שני הצדדים שותפים לפעולה. בחידושי הרי"מ בס"י טו ובקבא דקושייתא הקשו מדוע נצרך הלל לתקן פרזבול שלא תשטם שביעית, הלא יכול המלוה למחול בהתקרב השמיטה על מועד הפרעון, ונמצא שבידו מלוה לעשר שנים, ששמיטה אינה משמטת, ודחיית מועד זמן פרעון הינה מדיני מחילה המועילה אף בלא קניין, כפי שכתבו הש"ך בס"י עג ס"ק ה והקצוה"ח ס"ק א, ואמנם הסמ"ע שם ס"ק ז נסתפק והשאיר בצ"ע. בכגון דא ברור שהלוה אינו מעוניין שימחל לו על מועד הפרעון, בכדי שהשביעית שתמט לו את חובו.

ב. במציאות שיש חוב המתחדש כל הזמן, לדוגמה - אדם שחייב במזונות אשתו והיא מחלה לו, האם יועיל הדבר מכאן ולהבא. אם מחילה היא הסתלקות הרי אדם יכול להסתלק רק ממה

שכבר חייבים לו, אך לא מחוב שיתחדש בעתיד. אך אם נאמר שמחילה היא הקנאה, פירושו של דבר שהיא מחזירה את השעבוד אל הבעל, והבעל קונה אותו – כך שיותר לא יהיה חייב לשלם לה.

וכתב המחנה אפרים שלפי שני הביאורים מועילה המחילה בלא דעת הלוח: 'דכל כה"ג דהוייא הקנאה דממילא, אפילו בע"כ של לוח מהני'. ומעתה שפיר יובן מדוע מועילה המחילה בלא קניין, כיון שאין כאן הקנאה של ממון שעובר מיד ליד אלא של חוב וזכות ממונית גרידא, ולכך מועילה המחילה אף בלא קניין.

לא תבעו חבירו

השלטי גיבורים בסוף בב"ק, בדף מה: בדפי הר"ף כתב שאין צריך להשיב חוב כל עוד לא תבעו, ובארו הש"ך בחו"מ בס' רלב סק"ב: 'המלוה לחבירו ואינו תובע הלואתו, אין הלוה חייב לשלם לו מאילין, הואיל ואינו תובע, במתנה ביקש ליתן לו ע"כ. וצ"ע בזה'. כלומר, אנו תולים שהחליט הבעלים לתת מתנה ללווה, ולפיכך לא תבעו (בשער המשפט בס' צח סק"א תלה זאת בשאלה אם מהני מחילה בלב). והאמרי בינה הלכות גביית חוב ס' ב כתב שמדין הספק לא יוכל להגבותו בלא תביעה אך יגבה מהיורשים. מנגד, הערך שי' בס' שלט הבין שבכך שלא תבעו, מבקש להאריך לו את זמן הפרעון, ולהכי אינו חייב לשלם לו כעת.

אומנם קצוה"ח בס' קד סק"ב סבר שכלל לא חייב לו בהעדר תביעה: 'אם אין המלוה תובעו אינו מצווה לפרוע חובו... דאפילו נשבע לפרוע אינו עובר אלא כשתובעו'. לדבריו מצוות פריעת בעל חוב מתקיימת רק לאחר תביעת הלווה. וכבר הקשה עליו הנתיה"מ ביאורים שם סק"א: 'והא ודאי ליתא, דודאי אף שהמלוה שוכח ואינו תובע, חייב לפרוע, ולא דמי לנשבע דאינו חייב בלא תבע, דאמדין לדעתיה שכך היתה כונתו בשעה שנשבע, משא"כ מצות פריעת בעל חוב דרחמנא חייביה לפרוע'. כלומר שחיוב שבועה לא רובץ עליו בלא שתבעו, שכן כך דעת אינשי, אבל וודאי שמחויב להשיב לו ממנו. וכן סבר המהר"ם חב"ב בסוכה בדף לד., וכן הוכיחו האחרונים מדברי היראים הישן סי' רעח²³.

יש לציין שאף לקצוה"ח נדרשת תביעה רק בחוב ללא כל שיעבוד (- כשאין ללוה נכסים), ומכח המצווה חייב בהשבתו. ברם חוב שיש בו שיעבוד ממון, יהא חייב גם בהעדר תביעה, שכן חייב להשיב למלוה את ממנו שהוא גזל תחת ידו. זאת לעומת דעת השלטי גיבורים והש"ך שנותר בצ"ע, שדרושה תביעה גם על חוב שיש בו שיעבוד ממון בכדי להתחייב בהשבתו.

בנידון דידן היתה תביעה מלכתחילה, ונוצר חיוב על המעסיק, אלא שבמשך תקופה ארוכה לא פנה הנושה אל המעסיק בשל הנסיבות האנושיות. הדבר אינו גורע מזכויותיו, כמבואר בשו"ע בריש סי' צח: 'אפילו שהיה כמה שנים ולא תבעו אין אומרים מחל לו כיון ששהה כל כך שנים ולא תבעו'. וכן עולה מפסקו של השו"ע בס' סא סעי' ט לגבי שטר שהאב לא גבה אותו, וכעת הבן מבקש לגבותו: 'הרוצה לפסול שטר מפני שלא הוציאו בחיי אביו... אין השטר נפסל בכך'. הרי שניתן לגבות את שחייבים לו אף לאחר תקופה ארוכה.

מחילה בלב

ישנם מצבים שהמוחל לא הצהיר בפה מלא על כוונותיו אלא רק חשב בליבו שימחל לחייב לו, ושתי שיטות נאמרו בגדר מחילה בלב;

א. הקצוה"ח בס' יב סק"א הביא מספר מסגרת השולחן שכתב בשם מוהרש"ל בביאורו לסמ"ג עשין מח שאם אומר שבלבו היה למוחלו, ועכשיו רוצה להתנקם ממנו מאיזו סיבה ותובעו, לא מהני תביעתו 'דמחילה בלב, הוי מחילה אף דנקיט שטרא בידיה' (אמנם המהרש"ל לכאורה סותר את עצמו ביש"ש בב"ק פ"ג ס' ל' לג שכתב שמחילה בלב אינה מועילה. וכן העיר החיד"א בשו"ת יוסף אומץ סי' מז, הביא בשו"ת יב"א ח"ג חו"מ סי' ג אות יב).

²³ שכן אלו דבריו שם: 'שמיטה דקרא אינו מחילה, אלא ציוה הקדוש ברוך הוא שישמיט... הלכך הלוואה לעולם מוטלת על הלוה שלא יעכב על ז' חובו לעולם בתיבתו לאוצרו, ואם עשה כן הו"ל לוח רשע'. מבואר דשמיטה אינה מחילה כלל, והחוב קיים גם אחר אמירת משמט אני. הרי שחייב לשלם אף בלא תביעה, דהא אפילו כשהמלוה אמר בהדיא משמט אני כתב שאם אין הלוה משלם הו"ל רשע, ומכל שכן כשלא אמר בהדיא משמט אני אלא שלא תבע דודאי דהלוה חייב לשלם.

ראיה לדבר הביא הסמ"ג מדין הגמ' בכתובות בדף קד. שאלמנה שלא תבעה כתובה עשרים וחמש שנה, אמרינן שמחלה כתובתה, אף שלא היה קניין על כך ולא אמרה כלום. הרי שמחילה בלב הוי מחילה, אף דנקיט שטרא.

כן כתב בשו"ת שאילת יעבץ ה"ב סי' לו בנידון מי שלא תבע שכר סרסרות בשעתו, ולאחר שלוש שנים עקב שנאה ורוח אחרת תבעו, שיש לדחות תביעתו לפי שיש כאן מחילה, הגם שלא נעשה כל קניין על כך. כן סבר הב"ח בס' קמו שמהני מחילה בלב על הבונה בגבול חברו ומונע ממנו אורה.

ב. הקצוה"ח שם השיג על כך שכן 'לא מצינו בשום מקום דמחשבה מועיל, ואפילו הפקר והקדש ונדר בכולהו בעינן דיבור ממש'. וכתב שאמנם סילוק מזכות ממונית מועילה בלא קניין, אך סייג זאת: 'דלא מהני סילוק כי אם בדבר שעדיין לא בא לידו כלום, כמו כותב לה ועודה ארוסה, אבל בע"ח לא מהני סילוק'. והביא שהמהרי"ט ח"ב סי' מה הראה שישנה סתירת סוגיות אם מועילה מחילה בלב, והסיק: 'היכא דידוע לכל העולם מה שבלבו, כגון שלש שנים דחזקה מחיל, לא הוי דברים שבלב. אבל היכא דאינו ידוע לכל מחשבתו, הו"ל דברים שבלב ולא מהני'.

וליישב את הראיה מאלמנה שמחלה, כתב בשו"ת יבי"א ח"ג חו"מ סי' ג אות יב עפ"י הנימוק"י בב"ב בדף קלב שהובא לעיל, שאין ללמוד מדינה של האלמנה שכן מקולי כתובה שנו כאן ולכן ראו בשתיקתה כמחילה.

הנתיבות המשפט ביאורים שם סק"ה הסכים עם הקצוה"ח והמהרי"ט דלא אזלינן בתר המחשבה אלא 'רק במקום דאיכא אומדנא דמוכח לכל העולם'. וכן סברו שער המשפט בס' צח סק"א הובא בפת"ש שם סק"א, ערוך השולחן בס' רמא, עונג יו"ט בס' קנט, דברי שלום חו"מ סי' ד. ויסוד לדבריהם ניתן למצוא בריטב"א בב"ב בדף ט. שאמירה שלא בפני עדים ולא בפני הצד השני, דינו כדברים שבלב. וכן נראה שהחזיק המשנ"ב בס' רמו ס"ק טו.

אפשר שמחלוקת האחרונים בדין מחילה בלב נעוצה בחקירת המחנה אפרים - מהרש"ל סבר שהמחילה פועלת מכח דין סילוק, ודי שהסתלק בליבו, ואינו יכול לזכות בזכות זאת בשנית. ואילו הקצוה"ח סבר שיש להקנות ללווה את זכות זאת, ולכך בעי שיאמר ויפרש בפיו.

אמר למכר משותף מדוע לא תובע את המעסיק

יש לברר את משקל דבריו של השכיר לחברו על כך שאינו תובע את המעסיק.

אם דבריו נאמרו כדרך מחילה וודאית וגמורה, יש לדון אם ניתן למחול שלא בנוכחות החייב. הבית מאיר סי' לח סע"ה לה הסתפק אם המחילה מועילה רק במציאות שהיא נעשית בפני החייב, או כל שמחל לחברו זכה בכך שכנגדו אף שלא שמע מהמחילה, ושוב אינו יכול לתובעו. והסיק שמלשון השו"ע נראה שמחילה מועילה אף שלא נעשתה בנוכחות הלווה החייב, ואזי לא יוכל לגבות שוב מבעל חובו.

אולם אם סיפר לו כדרך של סיפור דברים את המניע שלו לחדול מלתבוע את בעל חובו, אין לראות בכך מחילה גמורה, אלא חשיבה ראלית של השקעת משאבים וזמן מול יכולת גביה בנוסף לרגשות אנושיים והתחשבות במצב בעל חובו. על כן יש לראות בכך כיאוש מתביעת החוב, ולא יאוש ומחילה על עצם החוב.

אמר בכעס שמוחל

בית הדין נדרש לניסוח דבריו של התובע עם המכר המשותף, אם אמר לו את הנימוקים לכך שלא תובע את מעסיקו בכעס. שכן רבנו ירוחם, הובא ברמ"א בסוסי' שלג הביא שתי דעות אם מחילה שנאמרה בכעס מועילה: 'אם אמר לו בפני שנים לך מעמדי, פטור בלא מחילה. ויש אומרים אם אמר לו דרך כעס שאינו פטור'.

בתורת חיים בב"ב קס. הובא בפת"ש שם סק"ז הבין שכל שאמר לפועל דרך כעס אינו כלום ואינה מחילה, ולא דוקא כשאמר 'לך מעמדי'. ודחה דבריו מסוגית הגמ' ב"ב שם דכהנים קפדי ומגרשי, ומשמע דקניין או מתנה או מחילה שאדם עושה ע"י כעסו מהני. והפת"ש שם הביא משו"ת החת"ס חו"מ סי' קל שהתורת חיים לא כ"כ אלא כשאמר כן בפני בי"ד, אבל אם אמר חוץ לבי"ד, לא הוי מחילה. ועוד ציין לשו"ת מהר"ם בריסק סי' לח שדחה קושית התורת חיים.

אמנם בשו"ת רעק"א החדש (הוצ' המאור) ח"ד חו"מ סי' א כתב דאם אמר שמחילתו היתה מתוך כעס ולא מחל לו בלב שלם, אין ממש בטענתו, כיון דכבר מחל לו ומחילה אי"צ קניין. ומה שטוען דהיה מתוך כעס אין

בזה ממש, דלא מצינו דקנין או מחילה בכעס יהא נקרא מחילה או קנין בטעות, ולכל הדברים הוי כפקח לכל דבריו, ואף שהרמ"א פסק דאם א"ל דרך כעס אינו פטור, קאי דוקא באם א"ל לפועל 'לך מעמדי' פטור בלא מחילה, וע"ז אמר דאם א"ל דרך כעס, ר"ל האי לישנא דלך מעמדי, אינו פטור, דאז לא הוי לישנא דמחילה אלא כדוחפו לחוץ לך מעמדי ולא אראה פניך, אבל במוחל לו ממש אף בדרך כעס מהני, וקצת נוטה לזה לישנא דהלבוש. ומדלא הזכיר הך דינא רק בסוף סי' שלג נראה ברור דמיירי דוקא בלישנא דלך מעמדי, משא"כ במחילה ממש'.

ובשו"ת הר"י מיגאש סי' נח, הובא באמרי בינה דיינים סי' כ אות ה כתב דאם קרע התובע את השטר והשליך אותו ואמר שפוטר את הנתבע, ואח"כ תבע את כספו וטען שבדרך כעס קרע את השטר, פסק הר"י מיגאש: 'אם כשקרע שמעון השטר אמר לו הנה מחלתי לך זה הסך, אינו יכול לחזור מזה. ואם לא אמר לו, אינו נפטר מן החוב בקריעת השטר'.

נמצינו למדים מהרעק"א שגם הרמ"א מודה לזה דמחילה מתוך כעס הינה מחילה גמורה, וכמו שכתב הר"י מיגש, ולדעת התורת חיים כן הלכה, אף שלדבריו הרמ"א לא ס"ל כן. אמנם המהר"ם בריסק דחה את דברי התו"ח וס"ל דהרמ"א מיירי גם בשאר מחילה דאם היתה דרך כעס אינה מחילה. א"כ בנידון דידן אף לו היה אומר זאת לחברו בכעס, ואח"כ חזר בו, יוכל הנתבע לומר קים לי כהר"י מיגאש והרעק"א והתורת חיים דהוי מחילה.

טענת אסמכתא

עוד יש לדון אם יש כאן טענת אסמכתא.

אדם שמבטיח ומתחייב ליתן מתנה גדולה בלא בקניין, רואים בזאת כאסמכתא ולא מחויב בכך, כמבואר בשו"ע בס' ר. אולם אם מחל על סכום גבוה, ישנה מחלוקת ראשונים אם הוי אסמכתא גם כשהצד שכנגד כבר תפוס בכסף.

דעת הרמב"ם בהלכות מכירה פ"א ה"ו שאין דין אסמכתא, שהרי השני כבר מוחזק בכסף, ולא יתכן לאמוד את דעת המוחל שלא התכוון למחילה. אולם הר"ן בנדרים כז. חלק, וסבר שאין לראות בויתור של השכיר אלא אסמכתא. ונחלקו בכך השו"ע והרמ"א בס' ר. סעי' יא שלדעת השו"ע במחילה קניא, והרמ"א סבר שלא קניא.

אפשר לתלות יסוד מחלוקתם בחקירת המחנה אפרים הנ"ל, שלרמב"ם המחילה מבוססת על סילוק, ואין בכך אסמכתא, בעוד שלרמ"א נדרש להקנות את זכותו הממונית, וככל הקניינים יש דין אסמכתא. ולפי"ז יכול המוחזק לטעון קים לי כדעת הרמב"ם והשו"ע שחלה המחילה, ושוב אינו חייב לשלם לו, אא"כ סכום המחילה גבוה מדאי, כמבואר בשו"ע אבהע"ז בס' קה סעי' ה: 'המוחלת כתובתה אינה צריכה לא קנין ולא עדים, והוא שיהיו דברים שהדעת סומכת עליהם ולא יהיו דברי שחוק והיתול או דברי תימה, אלא בדעת נכונה'.

השכיר יכול לגבות את חובו

יש להכריע בדין זה, שהשכיר יכול לגבות את חובו המגיע לו בדין, על פי שלושה נימוקים שהחוב לא נמחל.

א. השכיר מעולם לא הכריז ולא אמר שהוא מוחל לו על החוב, אף שחשב בליבו כך (יש לציין שלא

התברר לנו בדין שקיבל את מחילה זו כהחלטה גמורה, אלא בניסיונות המצב חשב שאין לו ברירה אלא למחול), ורבי'ם מהאחרונים הבינו שלא שמה מחילה באופן זה. ולא יוכל לומר קים לי כדעת המיעוט, כמש"כ המהרי"ק. ואף אם הוציא בשפתיו למכר שלו, אין לראות בכך מחילה, אלא נימוק לכך שלא פונה אליו שוב, ולא ניגש לערכאות שיפעלו מולו. אכן לו היה אומר למעסיק ישירות שמוחל לו, היה פטור המעסיק מלשלם בהיותו מוחזק, אף אם היתה אמירה זו בדרך כעס.

ב. המחילה התבססה על כך שאין לו עוד אפשרות לגבות את המגיע לו בדין, ולא שיער שכעבור זמן יוכל לקבל את כספו, ולכך הוי מחילה בטעות. כפי שכתב המהרי"ק שורש קיא ופסק כן הרמ"א בס' רמא סעי' ב. וכ"כ רעק"א בס' יב ס"ק טו בשם הרשב"א שאם סבר שאין בידו מעות ויש לו, אינה מחילה.

אומנם הפת"ש שם ס"ק ג הביא תשובת זכרון יוסף בס' ד: 'דמחילה בטעות לא שייך אלא בשנתגלה להמוחל או לשניהם עכשיו דבר שהיה בשעת המחילה נעלם מהם, משא"כ ע"י דבר הנוולד אחר המחילה. דאטו

המוחל לחבירו בחזקת שהוא עני, ואח"כ נפלה לו ירושה ונתעשר, תהיה המחילה בטילה למפרע, זהו ודאי דבר שאין לו שחר כלל'. אלא שהדברים אמורים בחוב שיש לאדם מול עני שאין לו יכולת לצאת מהמעגל שלו באופן טבעי, ולכך המחילה הסתמכה על מצבו הכלכלי באותה נקודת זמן, מבלי להתחשב בעזרים חיצוניים. ברם, ביחס למעסיק, הלא ידוע לכל שישנם זמני שפל וירידה בתזרים השוטף, וישנם עליות וזמני שגשוג, ולא נכון לאמוד בעל עסק לפי מצבו בנקודת זמן נקודתית. אמנם לדברינו, המוחל לאדם פרטי על חובו בשל מצבו הכלכלי, לא יוכל לתבוע את חובו לאחר מכן. ואף אם יבוא להשיב לו, יהא מחויב ליידעו כי כבר מחל לו על החוב (אא"כ נותר החוב בעינו בשל הנימוקים הנוספים). אולם אם מתברר שחייב לו יותר ממה שסבר בתחילה, מחילתו בטעות, וחוזר וגובה את שמגיע לו.

ג. השו"ע בריש סי' צח פסק: 'אפילו שהה כמה שנים ולא תבעו, אין אומרים מחל לו... ואפילו שמענו שנתיאש מהחוב לגמרי, ואמר וי לחסרון כיס, אינו יאוש'. הרי שלא מועיל יאוש מחוב.

מאידך, הרמ"א בס' קס"ג סעי' ג פסק על פי המהרי"ק: 'קהל שהלוו לשר, ואמר לנכות להם בענייני המסים, ואח"כ לא רצה (ומת) ונתיאשו מן החוב, ואח"כ קם בנו תחתיו וניכה להם, הקהל הוו כזוכים מן ההפקר, ואינו צריכין לשלם חלק לאותן שהיו עשירים בזמן ההלוואה וירדו מנכסיהם'. הרי שניתן להתיאש אף מחוב.

הט"ז שם הביא מהחכם צבי בס' קמד שלא מועיל יאוש מחוב, כיון שישנו שיעבוד נכסים וחשיב החוב כאילו כבר ביד המלוה, ואין יאוש מממון שבידו. וכן נקט הנתיה"מ שם שאין בכח יאוש להפקיע שיעבודו של המלוה ולכן לא מהני היאוש לפוטרו לגמרי. וכן סבר החזו"א ב"ק סי' יאות יד.

הקצוה"ח בס' קס"ג סק"א חילק בין סוגי מניעים של יאוש מחוב: 'דהיכא דהוא מתיאש מפני שהלוה עני או אלם זה לא הוי יאוש, דכל אשראי ספק אתי, ולפעמים דהמלוה סובר שהוא עני ואין כן. אבל היכא דמתיאש בחוב בדבר שסתמו עומד ליאוש, גם בחוב מהני יאוש... ובסימן צח כתב בשו"ע ביאוש משום שהוא עני או אלם. וכאן כתבו הרמ"א ביאוש גמור'. לדבריו אין מחלוקת, ולכו"ע אין יאוש מחוב בשל כך שהלוה עני. וכן בנידון דידן, יוכל לגבות את חובו, אף לו היה יאוש בעלים.

האור שמח בהלכות מכירה שם סבר שלא מהני יאוש בחוב, ודברי הרמ"א נסבו שהיו יודעים שהגוי יגוש אותם, ולכן התיאשו, ונעשה הפקר משמת הגוי.

הרי בהצטרף לכך שנעשה היאוש בליבו ולא בדיבורו, וגם לא קיבל זאת בהחלטה מוחלטת, לא יוכל המעסיק להחזיק את הכסף בידו, וישלם את חובו לשכיר כדינו.